

tradus atit de frumos în primele două versuri, capătă un aspect de localizare grotescă în versul al treilea :

*Ce intervine Roma și cum acest Senat
Tu încă viu și rege, se-amestecă în stat ?
Fii sănătos, domnește cit și-o trăi făptura.*

Ultima traducere, a comediei fantastice *Jocul amăgirii* (în original : *Iluzia*), semnată de C. Borănescu-Lahovary și C. Mă-tăsaru, impune de asemenea unele rezerve, în ciuda faptului că se prezintă, în genere, la un înalt nivel. Așa, de pildă, citim :

*N-a izbutit să scape din gheare de văleat
Decît doar nervi și oase ce-un veac a
descărnat.*

Textul lui Corneille, ca și de altfel o logică elementară, spune că nu nervii și oasele au descărnat veacul, ci că dimpotrivă cei o sută de ani care s-au scurs au descărnat, reducând la nervi și la oase etc...

O mai mare grijă a editurii (responsabil de carte, Doina Matache) ar fi asigurarea celor patru opere corneillene traducerii că-roră le lipsește foarte puțin ca să fie perfecte.

*

Academicianul Cezar Petrescu a scris o prefață pasionată, în care, cu o erudiție impresionantă, depășește de cele mai multe ori îndatoririle obișnuite, abordînd cu autoritate domeniul istoriei literare și cuprinzînd nu numai epoca lui Corneille dar, prin largi implicații, aproape întreaga istorie a literaturii și teatrului francez. În nici una dintre prefețele multelor ediții din Corneille nu am întilnit o asemenea aplicație și, mai ales, o asemenea privire în paralel a operei și a vieții. E drept că, așa cum singur o mărturisește, prefațatorul folosește pentru expunerea sa nu numai o documentație științifică, ci și date care nu au fost confirmate. Dar, chiar dacă procedul pune sub semnul întrebării unele afirmații, interesul ei la lectură nu e cituși de puțin mai redus.

O lipsă pe care am vrea totuși s-o semnalăm este aceea de a se fi recurs prea puțin la acele atit de elocvente „examene”, pe care Corneille însuși le-a făcut, cu onestitate (s-a spus chiar : cu naivitate), fiecăreia dintre operele sale. Ele ar fi înlesnit cititorului o mai deplină cunoaștere,

nu numai o scriitorului dar și a omului. I-ar fi deschis în același timp ispititoare orizonturi de reflecție asupra relativității sentințelor în materie de creație literară. Chiar și criticii, mai ales cei tineri, ar petrece clipe folositoare meditînd asupra acestor „examene”.

Din prefața academicianului Cezar Petrescu am mai vrea să subliniem îndirjirea cu care spulberă legenda „așa-numitului secol al Regelui Soare identificat cu secolul clasicismului francez”. Numai considerații legate de spațiul restrîns care ne stă la îndemină ne determină să nu cităm pasajul respectiv, cu rezonanțe zguduitoare de rechizitoriu postum.

*

În cadrul unui studiu cu incursiuni istorice pe tema conținutului social pe care s-ar cuveni să-l aibă un teatru al poporului, Romain Rolland a făcut cîndva o interesantă paralelă între Racine (al cărui teatru ar fi „opera unui diletant de geniu care face artă și care deci nu poate fi pe placul decît al unor artiști ca și el, al unei aristocrații întotdeauna restrînsă ca număr”) și Corneille care „este cu totul altceva”. Secretarii literari ai teatrelor s-ar putea sezisa cu folos de aceste notații. Poate că citindu-le s-ar gîndi să recomande consilierilor artistice reprezentarea unora din operele lui Corneille care „se adresează direct voinței”, „ține fără contenire legătura între spectator și scenă”, și „realizează această primă lege a marelui poet dramatic : vorbește pentru toți”.

Vorbește despre lupta omului cu lanțurile care-l țin legat, despre triumful voinței, al datoriei, al onoarei asupra pasiunii. Tot lucruri care pare că ar suna bine de pe scenă.

Sergiu MILORIAN

Aristofan în romînește *

- În colecția Clasicii Literaturii Universale a apărut un volum Aristofan. Piesele pe care le cuprinde le cunoaștem din tălmăcirile mai vechi ale profesorului Ștefan Bezdechi, harnicul popularizator al filozofiei și literaturii eline la noi, sau ale lui Ion Bilețchi-Albescu. *Norii*, tradusă de Ștefan Bezdechi, preluată de Demostene Botez și

* Aristofan, *Teatru*, colecția Clasicii Literaturii Universale, E.S.P.L.A., 1957.

apărută acum doi ani în Biblioteca pentru toți, a fost introdusă în volum după cele trei versiuni noi ale comediei *Pacea* (singura care nu fusese tradusă), *Păsările* și *Broaștele*, tălmăcite de H. Mihăescu și „transpuse în imagini cit mai artistice și mai apropiate de înțelegerea vremurilor noastre”, de Eusebiu Camilar, după cum spune cu un benign grad de comparație traducătorul, care semnează și o mică introducere, destul de modestă față de studiile amănunțite ce comentează operele celorlalți clasici apăruiți în cadrul colecției. Aristofan, așadar, suferă un tratament ingrat. Molière, Shakespeare au fost editați cu un aparat critic mult mai laborios. La alcătuirea sumarelor, apoi, s-a ținut seamă în linii generale și de criteriul cronologic, indispensabil unei prezentări științifice. Astfel, editarea — sperăm completă — a comediei lui Aristofan ar fi trebuit să înceapă cu *Aharnienii* (din primele două piese: *Cei care benchetuiesc* și *Babilonienii* nu s-au păstrat decât fragmente neînsemnate) și să urmeze cu *Cavalerii*, *Norii*, *Viespile*, *Pacea*, *Păsările* etc. Dar, din comoditate probabil, din dorința de a umple gabric un gol ce se făcea simțit, s-a recurs la cea mai simplă soluție, nu și cea mai fericită, desigur. Oricum ar fi însă, cititorul, cumpărând cartea — chiar dacă ar fi vrut să mai cunoască și alte piese —, are totuși bucuria de a vedea înmănușate laolaltă patru din cele mai de seamă opere ale părintelui comediei universale, într-o traducere ce depășește cu mult cele dintii versiuni, lucru datorat în mare măsură poetului pe care Eusebiu Camilar îl scoate din cînd în cînd la lumină cu prestigii. Farmecul agrest al comediei lui Aristofan găsește în limba țărănească, în stilul arhaic al autorului *Turmelor*, un interpret excelent. De pildă, fragmentul acesta din *Pacea*: «Mi-am semănat ogorul. Burnițează. / Cum stau, deodată, îmi aud vecinul: / „Ce facem azi, vecine Comarhid? / Eu beau, căci zeii fost-au buni! Nevastă, / Pune la foc trei oale de tasoale! / Pune și griu! Și scoate și smochine! / Din cîmp să-l strige Syra, și pe Manes / Căci tot pămîntul e pătruns de apă. / Și nu se poate azi lucra în vie...”». „Iar eu aduc doi cintezoși și-un graur, / Și mai era prin casă niște brînză / Și patru iepuri; de nu i-a ucis / Ast'noapte, nevăstuica, hei, băiete, / Trei ad'ăici și unul du-i-l tatei... / Lui Eschinades cere-i crengi de mirt... / (...) Căci zeii ne-au trimis numai belșuguri / Și numai bunătați, pe arături...”.

Poate că, pe alocuri, umorul spumos, verva teribilă a lui Aristofan sînt știrbite, se împotmolesc în pasta prea groasă a limbii, într-un pitoresc exagerat. Autohtonizarea (de neînălăturat), fără a fi stridentă, preschimbă totuși, citeodată, sarea atică în succedanee barbare pentru spiritul elin. Atunci, Aristofan, subtilul Aristofan, îmbracă pe neașteptate cojocul mișos al tracilor... Dar, traducătorul, oricît de iscusit ar fi, este osîndit să vorbească în granițele limbii sale. Alunecarea spre pitoresc, de altminteri, sacrifică uneori date specifice societății ateniene. Bunăoară, în *Pacea*, la pagina 51, Hermes spune despre străinii care se închină soarelui și lunii: „Pricep acuma! Numai de necaz / Ne taie zile, ne ciupec lumina...”. Aristofan face aici aluzie la reforma calendarului atenian. În original însă, sensul este clar astronomic. Străinii „rod orbita” soarelui și lunii, reducînd, adică, mișcarea de revoluție. Expresia „ciupec lumina” e într-adevăr vioaie, plină de haz, dar escamotează viziunea plastică a fenomenului și, mai ales, nu ne transmite detaliul de cultură implicat. O problemă dificilă pentru traducători au fost jocurile de cuvinte, atît de dese la Aristofan, și expresiile licențioase. Eusebiu Camilar a izbutit, fără trivialități, să găsească soluțiile cele mai bune. În *Norii* însă, prelucrată de Demostene Botez, o reținere deplasată l-a făcut pe poet să ocolească termenii cruzi și să recurgă, în notele de la subsolul paginii, la explicații rușinate, inutile, cum întîlnim de pildă la pagina 401: „În original, expresia este mult mai concretă...” În ce privește notele, în general, există unele inadvertențe. Astfel, la pagina 330, se poate citi nota următoare: „Teoria filozofului grec Anaxagoras, primul care a făcut distincția dintre materie și spirit”. Or, cum și Anaximandru și Anaximene sînt ionieni materia-liști, care fac distincția amintită și cum amîndoi au trăit înainte de Anaxagoras, afirmația din notă ni se pare cel puțin necontrolată. De asemenea, la pagina 376, nota: „Aristofan parodiază procedeul de investigații al lui Socrate” trădează, ca formulare, o regretabilă ușurință în considerarea filozofiei lui Socrate. *Procedeul de investigație* (expresie, ținînd mai curînd de statistică, de stilul proceselor verbale) al sublimului atenian se numește — după cîte știm din istoria filozofiei și din dialogurile lui Platon — *maieutică*.

Constantin ȚOIU